Piniakkanik sumiiffinni nalunaarsuineq

Lokal dokumentation og forvaltning af levende ressourcer / Opening Doors to Native Knowledge

Uumasunut isumalluutinut Akunnaami, Qaarsuni Ilulissanilu piniartunut, aalisartunut pinngortitamillu soqutigisaqartunut attuumassutilinnut tunngatillugu aqutsinikkut aalajangiinissamut nunaqarfiit illoqarfiillu sunik periarfissaqarpat?



Foto: E. Topp-Jørgensen

Missingersuut 24 maj 2011

Pilersaarummut ”Piniakkanik sumiiffinni nalunaarsuineq” (se www.pisuna.org) atatillugu Akunnaami, Qaarsuni Ilulissanilu piniartut aalisartullu uumasut isumalluutit inatsisini atuuttuni aalajangersaavigineqarsimasut najukkani aqutsinikkut aalajangiivigineqarsinnaasut allattorsimaffiannik piumasimapput. Allattorsimaffimmi tassani ilaapput umimmak, tuttu, timmissat, puisit aalisakkallu.

1. Umimmak tuttulu

Akunnaami, Qaarsuni Ilulissanilu piniartut aallaaniartartullu umimmannik tuttunillu Naternap, Sigguup Nuussuullu tamakkoqarfiiniittunik ullumikkut atuisuupput. Akunnaami Ilulissanilu piniartut aallaaniartartullu umimmannik Siggummiittunik tuttunillu Nuussuarmiittunik iluaquteqarput.

Umimmaat tuttullu iluaqutigineqarneranni periarfissanut killigititat Namminersorlutik Oqartussanit aalajangerneqartarput. Aalajangersakkat tamakkua APNN-ip nittartagaatigut avammut saqqummiunneqartarput. Namminersorlutik Oqartussat makkua aalajangigaraat:

a) Piffissap piniarfiusussap sivisunerpaaffissaa. 2010-mi piniarfissaq inuussutissarsiutigalugu piniartunut sunngiffimmilu pinialuttartunut peqarfinni taakkunani pingasuni 1. august – 15. novemberiuvoq.

b) Uumasunik taakkuninnga peqarfiit ataasiakkaat amerlanerpaamik qassinik pisaqarfiunissaat aalajanertarpaat. Imaappoq Namminersorlutik Oqartussat Naternami, Siggummi Nuussuarmilu pisaasussat immikkoortillugit aalajangertarlugit. (2010: Tuttut Lersletten-imi killeqartinneqanngillat)

c) Aqutsiveqarfinni ataasiakkaanut pisassiissutip qanoq agguaanneqarnissaa aalajangertarpaat. Imaappoq Nuussuarmi tuttut pisassiissutit Uummannami Ilulissani aqutsiveqarfinnullu allanut agguaanneqartarput. Siggummi umimmaat pisassiissutit Uummannap Upernaviullu aqutsiveqarfiinut agguaanneqartarpoq. Naternami umimmannik pisassiissut Aasiannut, Ilulissanut aqutsiveqarfinnullu allanut agguaanneqartarpoq.

d) Piniariaatsip qanoq ittup atorneqarnissaa aallajangertarpaat.



Uumasunut isumalluutinut siunnersuisoqatigiit nunaqarfiillu kommunimut inassuteqaateqarsinnaappuut. Inassuteqaatit kommunip umimmannut tuttunullu tunngatillugu aalajangersinnaasaannut tulluartuusariaqarput (Tabel 1). Siunnersuutit tunngavilersugaallutillu uumasunut isumalluutinut siunnersuisoqatigiit nalunaarsugaannik ilaqartinneqarnissaat pingaartuuvoq. Tamakkua tassaasinnaapput uumasunut tamaaniittut amerlassusiat qanorlu utoqqaassutsitigut suiaassutsitigullu katitigaanerat. Aamma tassaasinnaapput uumasut timimikkut pualassutsimikkullu qanoq innerannut paasissutissat. Aammattaaq paasissutissat tassaasinnaapput kukiffaasa innarlersimanerat, neriniarfiisalu mangiarneqarpallaasimanerannut takussutissat.

Kommunalbestyrelsip Aalisarnermut Piniarnermullu ataatsimiititaliaata inassuteqaat tapersersorniarlugu aalajangeruni taava aqutsutsinikkut aalajangersakkanut allannguutissatut kommunip maleruaqqusassaanut missingersuut tamakkuninnga imalik suliarissavaa. Kommunip maleruagassaa atuutilertinnani ministerimit akuerineqaqqaartussaavoq.

Tabel 1. Umimmaat tuttullu aqutsivigineqarnerannut tunngatillugu kommunip aalajangiifigisinnaasai aamma uumasunut isumalluutinut siunnersuisoqatigiit qanoq ilillutik kommunimut siunnersuuteqarsinnaanerannut assersuutit.

Kommunip aalajangiiffigisinnaasaa	**Uumasunut isumalluutinut siunnersuisoqatigiit siunnersuutigisinnaasaannut assersuutit**
Pisassiissut suiaassutsimut tunngasunngortissinnaavaa	- Nuussuarmi tuttutassat angutiviaannarnut tuttunullu inuusukaaginnarnut tunngatinneqassasut
Pisassiissut pisassiissutinut minnerusunut sumiiffinnullu aalajangersimasunut agguataarlugu (taamaalilluni pisassiissutit ilaat amerlisillugit ikilisillugilluunniit)	- Nuussuarmi tuttunik pisassiissutat agguataarneqassasoq, assersuutigalugu affaat qooqquni aalajangersuni kangisinnerusumiittuni pisaasussanngorlugit – affaallu qooqquni aalajangersuni Nuussuup kippasinnerusuaniittuni pisassanngorlugit
Piffissaq piniarfiusussaq naalillugu (piffissaq Namminersorlutik Oqartussat piniarfissatut aalajangigaat killilerlugu)	- assersuutigalugu Nuussuarmi tuttut kulavataasa piniagaasaranerat ullunik 14-inik naalillugu
Pisassiissut illoqarfinnut/nunaqarfinnut ataasiakkaanut agguaallugu	- umimmaat Uummannap aqutsiveqarfianut Siggummi pisassiissutitat nunaqarfinnut illoqarfinnullu ataasiakkaanut agguaallugu, assersuutigalugu Qaarsut 5-inik, Uummannaq 6-inik, il.il.
Pisassiissut inuussutissarsiutigalugu piniartunut sunngiffimmilu pinialuttartunut agguarlugu	- assersuutigalugu Uummannap aqutsiveqarfianut Siggummi umimmaat pisassiissutit affaat inuussutissarsiutigalugu piniartunut affaalu sunngiffimmi pinialuttartunut tunniunneqassasoq
Namminersorlutik Oqartussanut inassuteqaatigalugu pisassiissutit allanngortinneqassasut (amerlanertigut ukiumut pisassiissutissat tusarniaassutigineqarnerannut atatillugu)	- kommunip Namminersorlutik Oqartussanut inassuteqaatigissagaa Siggummi umimmattassat amerlineqarlutilluunniit ikilineqassasut



Najukkani aqutsinikkut aalajangigassanut annertunerusumik periarfissaqassagaanni taamaaliornissaq Namminersorlutik Oqartussat immikkut akuersissuteqaqqaarnissaannik piumasaqarpoq. Assersuutigalugu takorloorneqarsinnaavoq umimmannut tuttunullu, ukiuni kingullerni qulini ikiliartornerannut takussutissaqanngimat, tunngatillugu Namminersorlutik Oqartussat pissutsinut marlunnut tunngatillugu aalajangiisinnaaneq kommuninut tunniussinnaavaat: (a) uumasoqatigiinnut ataasiakkaanut tunngatillugu pisassiissutip annertunerpaaffissaa uumasunut isumalluutinut siunnersuisoqatigiit kommunilluunniit piviusumik kisitsisimanerat tunngavigalugu, aamma (b) aqutsiverqarfinnut ataasiakkaanut pisassiissutip agguaannissaa. Taamaassappat Namminersorlutik Oqartussat taamaallaat aalajangigassarilissavaat piffissap piniarfiussap sivisussusissaa piniariaatsillu suut atorneqarnissaat.



2. Timmissat

Timmissat piniarneqarnerannut tunngatillugu piniariaatsit suunissaat, niuernermut malittarisassat, piffissap piniarfiussap takinerpaaffissaa, aamma appanut sigguttuunut siggukitsunullu, miternut siorakitsunut siorartuunullu tunngatillugu ullormut pisaasussat amerlanerpaaffissaat Namminersorlutik Oqartussat aalajangertarpaat. Aalajangersakkat tamakkua Qeqertarsuup Tunuanut Uummannallu Kangerluanut atuuttut Tabel 2-mi katersorsimavagut.

Tabel 2. Namminersorlutik Oqartussat Qeqertarsuup Tunuani Uummannallu Kangerluani timmissat piniagaanerannut tunngatillugu aalajangersagaat (2010/2011).

1. Timmissat killilersukkat – ukiakkut ukiuuneranilu piniagaanerat. Piniarnermik inuusutissarsiutillit ullormut amerlanerpaamik timmissat 30-t pisarisinnaavaat, sunngiffimmili pinialuttartut timmissat 5-iinnaat ullormut pisarisinnaallugit.

Qaasuitsup oqartussaaffeqarfiata kujammut killinganiit Qaanaap avannamut killeqarfianut:

Appa sigguttoq, appa siggukitsoq: 01.09.-28.02. Miteq siorakitsoq: 15.10.-28.02. Miteq siorartooq: 15.10.-31.03.

2. Timmissat killilersukkat – upernaakkut piniarneq

Timmissat killilersukkat (imaappoq Miteq) nammineq atugassat amerlanerpaamik ullormut 5.

Qaasuitsup oqartussaaffeqarfiata kujammut killinganiit Qaanaap kujammut killeqarfianut: Miteq: 01.04.-30.04.

3. Timmissat killilesugaanngitsut

Tuullik: 01.09.-15.10.

Malamuk/Timmiakuluk*: 01.09.-31.10. * Qaasuitsumi Qaanaap kujammut killeqarfianut: Malamuit/Timmiakuluit piaqqat piniagaapput 15.08-minngaanniit.

Oqaatsoq: 01.09.-31.03.

Nerleq siggukitsoq: 01.09.-30.04. Canadap nerlia: 15.08.-15.10. Nerlernaq: 01.09.-30.04.

Qeerlutooq: 01.09.-28.02. Alleq: 01.09.-28.02.

Aqisseq*: 01.09.-30.04.*Qaasuitsup kujammut killeqarfianiit Qaanaap oqartussaaffeqarfiata kujammut killinganut: 01.09.-31.05.

Taateraaq: 15.08.-28.02. Naajarujussuaq: 01.09.-30.04. Naajaannaq: 01.09.-30.04. Naajarluk: 01.09.-30.04.

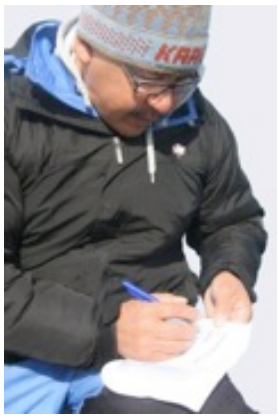
Serfaq: 01.09.-31.03. Appaliarsuk: 01.09.-30.04. Tulugaq: 01.09.-28.02.

4. Mannissarneq. Mannissarneq inerteqqutaavoq. Kisiannili malamuit/timmiakuluit, naajarujussuit naajarluillu manni nammineq atugassatut katersorneqarsinnaapput ukiumi mannissarniarfiusumi 31. majimiit. Inuussutissarsiutigalugu piniartutut allagartallit piffissami tassani naajarujussuit naajarluillu manniinik tuniniagassaminnik katersisinnaapput. Inuit Qaasuitsup oqartussaaffeqarfiata kujammut killeqarfianiit Qaanaap oqartussaaffeqarfiata kujammut killinganut najugallit naajarujussuit naajarluillu manniinik namminneq atugassaminnik 15. juni ilanngullugu katersisinnaapput. Inuit taaneqartumi tassani najugallit inuussutissarsiutigalugu piniartutut allagartallit 15. juni ilanngullugu naajarujussuit naajarluillu manniinik tuniniagassaminnik katersisinnaapput. Manninnik tuniniaaneq taamaallaat pisinnaavoq oqartussaaffeqarfimmi mannissartup najugaani manniilu suliarineqarsimasuunngippata aatsaat. Mannissarniarnermi allunaasat, allunaasat majuarfissiat, innartuutit majuffasaasinnaasulluunniit allat atoqqusaanngillat.

5. Timmissat pisarisuukkat. Timmissat pisarisuukkat tuniniaqqusaanngillat.

Tamatuma saniatigut kommuni periarfissaqarpoq timmiarneriarnermut tunngatillugu aqutsinikkut aalajangiinissamut (Tabel 3). Uumasunut isumalluutinut siunnersuisoqatigiit nunaqarfiillu tamanna pillugu kommunimut inassuteqaateqarsinnaapput. Inassuteqaatit kommunip aalajangiiffigisinnaasaanut naleqquttuussapput (Tabel 3). Siunnersuutit uumasunut isumalluutinut siunnersuisoqatigiit tungaanniit uppernarsaatissalimmik nalunaarsukkanik tunngavilersuuteqartinneqassapput. Tamakkua assersuutigalugu tassaasinnaapput qanoq peqartiginera, nappaateqarnerat il.il. Kommunalbestyrelsip Aalisarnermut

Piniarnermullu ataatsimiititaliaa inassuteqaammik tapersersuiniarluni aalajangissagaluarpat taava kommuni maleruagassamik siunnersuuteqassaaq allannguutissatut siunnersuutigineqartunik imaqartumik. Kommunip maleruagassaa atuutilertinnani ministerimit akuerineqaqqaartussaavoq.



Tabel 3. Kommunip timmissat aqutsivigineqarneranni aalajangiiffigisinnaasai aamma uumasunut isumalluutinut siunnersuisoqatigiit qanoq ilillutik kommunimut siunnersuuteqarsinnaanerannut assersuutit.

Kommunip aalajangiiffigisinnaasaa	**Uumasunut isumalluutinut siunnersuisoqatigiit siunnersuutigisinnaasaannut assersuutit**
Appanik sigguttuunik, appanik siggukitsunik, miternik siorakitsunik miternillu siorartuunik pisassiissutit inuussutissarsiutigalugu piniartunut sunngiffimmilu pinialuttartunut anertussisia killilersorlugu (Namminersorlutik Oqartussat killissarititaasa iluanni)	- appat sigguttuut siggukitsullu piniartut imaluunniit sunngiffimmilu pinialuttartut ullormut pisarisinnaasaat annikillillugit
Kommunip ilaani aalajangersumi iluaqutigineqarnerat annikillillugu	- aiterlammi aalajangersumi mitit siorartuut siorakitsullu piniarneqarnissaat inerteqqutigalugu, assersuutigalugu taamaaliornikkut imartani qanittittuaniittuni uumasut tamakkua aallaaniagassat amerlanerulernissaat siunertaralugu
Piffissaq aallaaniarfiussaq naalillugu (piniarfissap Namminersorlutik Oqartussat aalajangigaa annikillillugu)	- appat sigguttuut siggukitsullu piniagaanerat naalillugu, assersuutigalugu upernaakkut ullunik 14-inik, tamatumuuna appat siggukitsut piaqqiortussat amerliartoqqullugit
Piniariaatsinut malittarisassalersuilluni (Namminersorlutik Oqartussat killissarititaasa iluanni)	- appanniarneq angallatinut aalajangersimasunut inerteqqutigalugu
Namminersorlutik Oqartussanut inassuteqaatigalugu piffissat piniarfiussat imaluunniit ullormut pisaasussat allanngortinneqassasut (appanut sigguttuunut siggukitsunullu, miternut siorakitsunut miternullu siorartuunut tunngatillugu). Tamanna nalinginnaasumik pisarpoq ukiumut piffissat piniarfiussat pisassiissutillu tusarniutigineqarnerannut atatillugu	- kommunip Namminersorlutik Oqartussanut inassuteqaatigissagaa, assersuutigalugu canadap nerliata piniarneqartarnerata ullunik 14-inik sivitsorneqartariaqarnera

Najukkami timmissat aqutsivigineqarnerannut annertunerusumik aalajangiinissamut periarfissaqassappat tamanna Namminersorlutik Oqartussat immikkut akuersissuteqarnissaannik piumasaqartussaavoq. Takorloorneqarsinnaavoq Akunnaami uumasunut isumalluutinut siunnersuisoqatigiit mannissarnissamut inerteqqut misiligutigalugu atorunnaarsikkallaraa. Erseqqinnerusumik nassuiaaserlugu Akunnaap saninnguani qeqertami (Grønne Ejlandimiunngitsoq) imeqqutaallat nammissarneqarnissaat akurerineqarsinnaavoq, tassa piniartut ukiukkuutaartumik uppernarsaasiisinnaappata mannissarniarneq ikilartuutaanngitsumik ingerlanneqartoq.

3. Puisit (Arrit ilanngunnagit)

Ullumikkut allattuut/aataat, natsiit, ussuit nartsersuillu iluaqutigineqarput. Arnavissat piaqqallu miluttut eqqissisimatitaapput, taakkuali saniatigut uumasut tamakkua ukioq naallugu piniagaapput. Tamakkualu killilersugartaqanngillat.

Puisit allat marluk Kalaallit Nunaanniittut tassa puisi sigguttooq qasigiarlu. Taakkuali Qeqertarsuup Tunuani Uummannalluunniit Kangerluaniikkunanngillat. Puisi sigguttooq qasigiarlu piniaqqusaanngilluinnarpoq.



Uumasunut isumalluutinut siunnersuisoqatigiit nunaqarfiillu kommunimut inassuteqaateqarsinnaapput (Tabel 4). Kommunalbestuyrelsip Aalisarnermut Piniarnermullu Ataatsimiititaliaa inassuteqaat taamaattoq tapersersorniarlugu aalajangerpat, taava kommunip maleruagassamut siunnersuut peqqussummut allannguutissanik siunnersuutigineqartunik imalik suliarissavaa. Kommunip maleruagassaa atuutilertinnani ministerimit akuerineqaqqaartussaavoq.

Tabel 4. Allattuunut/aataanut, natsernut, ussunnut natsersuarnullu aqutsinermi kommunip aalajangersinnaasai aamma uumasunut isumalluutinut siunnersuisoqatigiit qanoq ilillutik kommunimut siunnersuuteqarsinnaanerannut assersuutit.

Kommunip aalajangiiffigisinnaasaa	**Uumasunut isumalluutinut siunnersuisoqatigiit siunnersuutigisinnaasaannut assersuutit**
Kommunip ilaani iluaquteqarnerup annikillisinnissaa	- iterlammi aalajangersumi puisinniarneq inerteqqutigalugu. Assersuutigalugu taamaaliornikkut taassuma qanitaani puisit piniagassat amerlaneruleqqullugit. Imaluunniit aningaasarsiornikkut periarfissat pitsanngortinniarlugit takornariat puisinik takusassarsiortinnerisigut
Piffissaq piniarfiusussaq sivikillillugu (qaammatit 12-it ingerlaneranni piniarfissaq Namminersorlutik Oqartussat aalangigaat killilersorlugu)	- puisit qaammatit ilaanni eqqissisimatillugit, assersuutigalugu puiseqqat uumaannarsinnaanerat annertusarniarlugu taamalu ukiup sinnerani puisitassat amerlaneruleqqullugit
Piniariaatsinut malittarisassaliorluni (Namminersorlutik Oqartussat killissarititaasa iluanni)	- umiatsiat sakkortunerpaamik motorillit puisinniarnissaat inerteqqutigalugu, assersuutigalugu inuit mikinerusunik umiatsiallit puisinniarnissamut periarfissarinneruleqqullugit

Namminersorlutik Oqartussat allattuunut/aataanut, natsernut, ussunnut natsersuarnullu tunngatillugu imatut aalajangersagaqanngimmata taamaattumik Namminersorlutik Oqartussaniit kommunimut aalajangiinissamut pisinnaaffimmik tulluartumik tunniutassaqanngilaq.



4. Aalisakkat

Aalisarnermut tunngatillugu periarfissat Namminersorlutik Oqartussanit aalajangersorneqartarput, aalisarnermulli aalajangigassat ilaat ullumikkut kommunimit aalajangerneqarsinnaareerput. Uumasunut isumalluutinut siunnersuisoqatigiit nunaqarfiillu tassani annertuumik sunniuteqarlutik kommunimut innersuussuteqarsinnaapput. Inassuteqaatit aalisarnermut aalajangersakkanut, kommunip

aalajangersinnaasaanut naleqquttuusariaqarput (Tabel 5). Pingaartuuvortaaq inassuteqaatit tunngavilersuutitaqassammata uppernarsaatissalinnik, assersuutigalugu aalisarnerup annertussusianik, pisaasartunik aamma aalisakkat tamakkua angissusiannik.

Kommunalbestuyrelsip Aalisarnermut Piniarnermullu Ataatsimiititaliaa inassuteqaat taamaattoq tapersersorniarlugu aalajangerpat, taava kommunip maleruagassamut siunnersuut peqqussummut allannguutissanik siunnersuutigineqartunik imalik suliarissavaa. Kommunip maleruagassaa atuutilertinnani ministerimit akuerineqaqqaartussaavoq.

Tabel 5. Aalisarnerup aqutsivigineqarnerani kommunip aqutsinikkut aalajangiiffigisinnaasai (tak. Aalisarneq pillugu Inatsiartut inatsisaat nr. 18, 31. oktober 1996-imeersoq; § 23), aamma uumasunut isumalluutinut siunnersuisoqatigiit qanoq ilillutik kommunimut siunnersuuteqarsinnaanerannut assersuutit

Kommunip aalajangiiffigisinnaasaa	**Uumasunut isumalluutinut siunnersuisoqatigiit siunnersuutigisinnaasaannut assersuutit**
Piffissat eqqissisimatitsiviit imartallu aalisarfigineqartussaanngitsut	- ukiup ilaani aalajangersimasuinnarni qaleralinniartoqarsinnaassasoq immaqalu piniutit aalajangersut kisiisa sakkugalugit
Angallatit aaqqissuunnerat atorneqarnerallu, aalisarnermut atortut, taakkununnga ilaallutik piniutit ilaasa, atortut ilaasa piniariaatsillu atoqqusaannginnerat	- Akunnaap qanittuani ikkannerit kinguppanniarluni kilisaffigineqassanngitsut immap naqqata aserorterneqannginnissaa qeranikkiartornissaalu siunerataralugu - Uummannap Kangerluani qassutit kaleralinniarnermi atorneqassanngitsut, assersuutigalugu qassutit sikoriataarneratigut qaqinngitsoorneqartarmata, qassutit ningittakkat qallerlugit inissinneqarsinnaammata imaluunniit qassutit qaqinneqalertortanngikkaangamik eqalussuarnik ussatitsilersarmata
Aalisarnerup qanoq ingerlanneqarnissaanut peqqussutit (‘malittarisassat’)	- aalisarnermut atortut aalajangersumik nalunaaqutserneqartassasut - nalunaarsuutit suut aalisarneqartillugu atorneqartassasut - angallat qanoq iliussanersoq angallatip allap piniutaanut piniutini kalluussimappata - angallat qanoq iliussanersoq angallatit arlallit aalisarfimmut ataatsikkut tikiussimappata
Namminersorlutik Oqartussanut inassutigalugu pisassiissutit allanngortittariaqarmata (Tamanna nalinginnaasumik pisarpoq ukiumut piffissat piniarfiusussat pisassiissutillu tusarniutigineqarnerannut atatillugu)	- kommunip Namminersorlutik Oqartussanut inassutigissavaa Qeqertarsuup Tunuani sinerissap qanittuani qaleralittassiissutit qaffarneqarlutilluunniit appartinneqassasut



Aalisarnermut tunngatillugu najukkami aqutsinikkut aalajangiinissamut periarfissaqarnerulissappat tamanna immikkut akuersissuteqarnissaannik piumasaqartussaavoq. Assersuutigalugu takorloorneqarsinnaavoq Namminersorlutik Oqartussat sinerissap qanittuani qaleralinnut tunngatillugu oqartussaaffiata misiligutigalugu kommunimut tunniunneqarsinnaanera. Kommuni periarfissillugu pisassiissut kvartalimut 10 %-imik qaffarsinnaagaa kommunip qalerallit ima angitiginerat uppernarsaasersorsinnaappagu. Namminersorlutik Oqartussat taava qitiusumiit pisassiissut aalajangersinnaajuassavaat taamatullu aammaqalerallit qanoq angitiginissaat erseqqissumik nassuiaasersorsinnaajuassallugu.

Fotos: J. Bagger, M. Schiøtz, E. Topp-Jørgensen, M. R. Nielsen, F. Danielsen.